

կարող է ապահովել հայ ապագրական խօսքի գործիչի գոյութիւնը, ստեղծել մասուլի և գրականութեան բարգաւաճման նըպաստաւոր պայմաններ...

Լ. Ս.

Սեպտ. 14

*Բարձրագոյն մանիֆեստ (շարունակութիւն).*

—XXVII. Կովկասի, Թուրքեստանի և Ստեպնոյ երկրի տեղացիներին, որոնք աքսորուած են մինչև Մեր Թագաժառանգի ծնունդու օրը իշխանութեան կարգադրութեամբ ընդհանուր քրէական յանցանքներ գործելու և արատաւոր վարք ունենալու համար և բնակեցրուած են Եւրոպական և Ասիական Ռուսաստանի նահանգներում, որոնց չեն վերաբերուել նախընթաց մանիֆեստները, եթէ նրանք աքսորում օրինակելի վարք են ունեցած,—անորոշ ժամանակներով աքսորուածներին—տասներկու տարին անցնելուց, իսկ հինգ տարուց աւելի ժամանակով աքսորուածներին հինգ տարին անցնելուց, իսկ հինգ տարով և հնգից պակաս ժամանակով աքսորուածներին—որոշած ժամանակի կէսն անց կենալուց ազատել ոստիկանական հսկողութիւնից և իրաւունք տալ ապրելու տեղ ընտրելու, բացի մայրաքաղաքային նահանգներից և այն երկրից, որտեղից որ աքսորուած են (Կովկասից, Թուրքեստանից, Ստեպնըի երկրից), որտեղ ապրելու համար պէտք է ամեն-մի առանձին դէպքում տեղական բարձրագոյն իշխանութեան նախնական թոյլտրութիւնն ստանալ: Իսկ այն աքսորուածներին, որոնց աքսորի ժամանակն արդէն կրճատուած է նախընթաց մանիֆեստների հիման վրայ,—կրճատել մի տարով:

XXVIII. 1) Այն անձերին, որոնք արատաւոր վարքի համար ադմինիստրատիւ կարգով աքսորուած են գիւղական հասարակութիւնների վճռով, եթէ նրանց վարքը գովելի է, թոյլ տալ, որպէս օրէնքով (ст. 23 прилож. к ст. 205 Т. XIV Уст. Пред. Перес. по прод. 1902 г.) նրանց արտօնուած է, անցնել ուրիշ նահանգներ և հասարակութիւններ, ոչ բացառութեամբ և՛ այն տեղերի, որտեղից նրանք հեռացրուած են եղել, միայն այն պայմանով, որ վերջին դէպքում ստացուի ներքին գործերի մինիստրի համաձայնութիւնը:

2) Այն անձերին, որոնք ադմինիստրատիւ կարգով աքսորուած են Սիբիր մեղչանների համայնքների դատավճռով, այլև որոնք չեն ընդունուել գիւղական և մեղչանների համայնք-

ներից իրանց շրջանի մէջ, իրանց գործած յանցանքների համար պատիժը կրելուց յետոյ թոյլ տալ անցնելու ուրիշ նահանգներ, ոչ բացառութեամբ և՛ այն տեղերի, որտեղից որ ներանք աքսորուած են եղել, բայց գիւղացիների համար—եթէ նրանց վարքուբարքը գովելի է,—նրանց վերադառնալու դէպքում այն նահանգը և գիւղական համայնքը, որտեղից նրանք հեռացրուած են եղել, բացի դրանից՝ ներքին գործերի մինիստրի թոյլտուութեամբ:

XXIX. Ի բաց չառնելով և՛ պետական յանցաւորներին այն թեթևութիւններից, որ շնորհում են ներկայ մանիֆեստի XIX յօդուածի 1, 4, 13, 16—23 պարագրաֆները, այն անձերի համար, որոնք ընդհանուր-քրէական յանցանքներ և զեղծումներ են գործել՝

1) Թոյլատրում ենք արդարադատութեան մինիստրին՝ ներքին գործերի մինիստրի հետ համաձայնելով՝ առանձին ամենահպատակ զեկուցումներով դիմել, այլ և Մեր բարեհայեցողութեանը բարեխօսմիջնորդութիւն ներկայացնել իրանց առաջուայ արտօնութիւնները վերականգնելու այն նախկին աքսորուածներին, որոնք մինչև Մեր Թագաժառանգի ծննդեան օրը գործել են այնպիսի պետական յանցանքներ, որոնք իրանց յանցանքի տեսակին նայած կամ իրանց գործած յանցանքների համար զղջալով և բարի վարքով արժանի կը լինէին աւելի թեթևացման, քան վերը բերուած XIX յօդ. 1, 4, 13, 16—24 պարագրաֆներում ցոյց տուածներն են, և որոնք Սիբիրում իրանց պարտաւորեցուցիչ մնալը վերջացնելով՝ աչքի են ընկել անբիժ վարքով և աշխատասէր կեանքով:

2) Այն անձերի վերաբերմամբ, որոնք պատիժ են կրում պետական յանցանքների համար, XIX յօդ. 16, 17, 18, 19, 20 և 23 պարագրաֆներում ցոյց տրուած ողորմածութիւնները թոյլ ենք տալիս գործադրել Հեռու Արևելքի Մեր տեղակալին, Իրկուտսկի գէներալ-նահանգապետին և տեղական նահանգապետներին, ում հարկն է, դատապարտուածների բարի վարքի մասին հաւաստիանալով, բայց առանց կրճատելու մայրաքաղաքներում և մայրաքաղաքային նահանգներում ապրելու արգելքի ժամանակամիջոցը, եթէ օրէնքով այդպիսի կրճատում չէ սահմանուած:

3) Հնանալու պատճառով իրանց ոյժը ըստ օրինի չկորցնող այն գործերը պետական յանցանքների մասին (1903 թ. Угол. Улож. 68 յօդ.), որոնք մինչև Մեր Թագաժառանգի ծննդեան օրը ամբողջ տաճարահինգ տարի մնացել են անլուծելի, հրամայում ենք մոռացութեան տալ և այդ յանցանքների մէջ մեղապարտների դէմ քրէական դատ չբանալ:

4) Հրամայում ենք նոյնպէս մոռացութեան տալ 1903 թ. Угол. Улож. 103, 104, 106 և 107 յօդուածներում նախատեսուած յանցանքների մասին գործերը, որոնք մինչև Մեր Թագաժառանգի ծննդեան օրը մնացել են անլուծելի: Այն անձերին, որոնք մեղադրուած են այդ յանցանքներում կամ իրանց մեղքի համար պատիժ են կրում, ազատել պատասխանատուութիւններից և պատժից իր բոլոր հետևանքներով՝ իրաւունքներից զրկուելու դատապարտուածներին իրանց օրինաւոր զաւակների հետ միասին (որոնք ծնուել են իրանց ծնողների դատապարտուելուց յետոյ) տալով բոլոր արտօնութիւնները իրանց պատկանող դրութեան վերաբերմամբ, միայն առանց իրանց գոյքերի վրայ ունեցած իրաւունքների:

5) Գր. Դատաւ. Օրինագր. 1035 յօդուածի (1892 թ. Օրէնքների Ժողովածուի XVI հատ. 1 մաս) կամ պետական կարգն ու հասարակական անդորրութիւնը պահպանելու միջոցների մասին Սահմանումների 32—36 յօդուածների (Օր. Ժող. XIV հ. 1 յօդ. (ծան. 2-րդ) 1 յաւել., Նախն. Յանց. Օրէնսգ., 1890 թ. հրատ.) զօրութեամբ ազմիրիստրատիւ տուգանքների ենթարկուած և մինչև Մեր Թագաժառանգի ծննդեան օրը չափահաս դարձած անձերին ազատել ենք հրամայում իրանց քաշելիք պատժից:

6) Նոյն կարգով բանտարկութեան, բանտարգելութեան վեց ամսից ոչ աւել ենթարկուած, բնակութեան տեղ ընտրելու իրաւունքը մի տարուց ոչ աւել սահմանափակուած կամ ոստիկանութեան ակնյայտի հսկողութեան նոյնպէս մի տարուց ոչ աւել ենթարկուած անձերին ազատել ենք հրամայում իրանց քաշելիք պատժից:

7) Նոյն կարգով բանտարգելութեան վեց ամսից աւել ենթարկուած, բնակութեան տեղ ընտրելու իրաւունքը մի տարուց աւել սահմանափակուած կամ ոստիկանութեան ակնյայտի հսկողութեան նոյնպէս մի տարուց աւել ենթարկուած անձերի պատժի ժամանակամիջոցի մի երրորդը կրճատել՝ հաւաստիանալով, որ պատժուածի վարքը գովելի է:

8) Այս XXIX յօդուածի 7-րդ պարագրաֆում ցոյց տուած շնորհումների գործադրութիւնը թողնում ենք Հեռաւոր Արևելքում Մեր փոխարքային, Կովկասի քաղաքացիական մասի կառավարչապետին, գեներալ-նահանգապետներին, Դոնի զինուորական շրջանի նահանգայտաւանին, նահանգապետներին և քաղաքապետներին, ում հարկն է:

9) Ներքին գործերի մինիստրին թոյլ ենք տալիս բարեխօս-միջնորդութիւն ներկայացնել Մեր քարեհայեցողութեա-

ներն այն անձերի մասին, որոնք մինչև Մեր Թագաժառանգի ծննդեան օրն ինքնագլուխ թողել են հայրենիքը և հեռացել պետութեան սահմաններից դուրս իրանց գործած պետական յանցանքների պատճառով, և չեն մեղադրուում այն չարագործութիւնների համար, որ ցոյց է տրուած 1903 թ. Угол. Улож. 99-րդ յօդուածով, և կը ցանկանան հայրենիք վերադառնալ և իրանց հաւատարմութեամբ դէպի Գահն ու հայրենիքը քաշել իրանց նախկին մեղքը:

XXX. Նրանք, որոնք յուզաքննութեան և դատի տակ են գտնուում և այս մանիֆեստի զօրութեամբ պէտք է ազատուին դատից ու պատժից, բայց համոզուած են, որ իրանք անմեղ են և կ'ուզենան արդարանալ դատաստանի առաջ, կարող են գործը դադարեցնելու մասին դատարանի վճիռը սահմանուած կարգով յայտնելու օրից մինչև մի ամիս խնդրել նորոգելու իրանց յուզաքննութիւնն ու դատը: Նոյնպէս, ով որ մինչև Մեր Թագաժառանգի ծննդեան օրը գործած յանցանքների համար մանիֆեստիս զօրութեամբ պէտք է ազատուի յուզաքննութիւնից ու դատից և չի ցանկանալ օգտուել դրանով, կարող է նոյնչափ ժամանակամիջոցում խնդրել իր գործը վերջացնել սահմանուած օրինական կարգով: Թէ մէկ և թէ միւս անձերը կրկին մեղադրուելու դէպքում այլ ևս չեն կարող այս մանիֆեստի զօրութեամբ ներման ենթակայ լինել:

XXXI. Այս մանիֆեստի կանոնների գործադրութեան մասին հիշէ կասկածներ ծագելու լինեն, բոլոր վարչական հաստատութիւնները պարտաւոր են դիմել կառավարիչ սենատի առաջին դեպարտամենտին, իսկ Թագուհի Մարիայի հիմնարկութեան ատեանի օգահին մտցնուելիք պակասորդների և տուգանքների վերաբերմամբ դիմել Խնամատարական Խորհրդին՝ Թագուհի Մարիայի հաստատութիւնների Մեր Սեփական գրասենեակի կառավարչապետի միջոցով: Կառավարիչ Սենատը և Խնամատարական Խորհուրդն իրանց իշխանութիւնից վեր եղած դէպքերում սահմանուած կարգով հայցում են Մեր Թոյլտրուութիւնը:

— Մինիստրների կոմիտեի Բարձրագոյն հաստատուած որոշումով վճռուած է. համաձայն 1903 թուի յուլիսի 20-ի Բարձրագոյն հրամանի և ներքին գործերի մինիստրի նոյն թուականի սեպտեմբերի 15, 22 և 25-ին արած կարգադրութիւնների՝ պետութեան մէջ հետեւալ տեղերը գտնուում են ուժեղացրած պահպանութեան մէջ. Պետերբուրգի, Մոսկուայի, Նարկովի, Նիկոտերինսուլաւի, Կիեւի, Պոդոլի և Վոլոդինի նահանգները, Բոստով Դոնի վրայ և Նախիջևան, Տագանրոգ քաղաքները և վեր-

ջինի շրջանը, Կասպերովկա գիւղը, Գնիլովեան ստանիցան և Պասաուխովի երկաթաշէն գործարանը, Դոնեան զօրքերի շրջանը, Ելիսավադքաղ քաղաքը, Բոգոեաւէնսկ, Կալինովկա և Վոսկրեսենսկ շէնքերը. Կրիվոյ-Րոգ և Վարվարովկա աւանները, Կրիվորոգեան հանքերը և Գդանցի հանքեր հալող գործարանը, Խերսոնի նահանգի Պոլլովեան և Շուլսկեան գաւառները և Վլադիմիրեան նահանգի Իվանովո-Վոդնեսենսկ քաղաքը, Թիֆլիս, Բագու և Բաթում քաղաքները, Բագուի գաւառը, Պետերբուրգի, Օդեսսայի և Նիկոլայեւի քաղաքապետութիւնները և Կրոնշտադտի զինուորական նահանգապետութեան տակ եղած վայրերը, Գանձակի նահանգի Գանձակ, Շուշի և Նուխի քաղաքները, Երևանի նահանգի Ալեքսանդրպոլ քաղաքը և Ղարսը, Նոյնպէս և Վիտեբսկ և Դվինսկ քաղաքներն իրանց գաւառներով. այս բոլոր յիշուած վայրերը թողնուելու են Նոյն ուժեղացրած պահպանութեան վիճակի մէջ մինչև 1905 թուի սեպտեմբերի 4-ը:

— Մեպտեմբերի 2-ին Թիֆլիզի դատաստանական պալատում դռնփակ քննուում էր Ալեքսանդրօպոլի 2 ընակիչների՝ Պերճ Ամատունու և Ալեքսանդր Տէր-Մինասեանի գործը: Ներանք մեղադրուում էին Դարդիմանով գորողութիւնի սպանութեան փորձի մէջ: Այդ գործը արդէն քննուել էր Երևանի նահանգական դատարում, և մեղադրեալներն արդարացիւ էին, բայց նահանգական դատարանի պրոկուրորը բողոքել էր, և գործն անցել էր Թիֆլիզի դատաստանական պալատը: Այդտեղ մեղադրում էր պրոկուրորի օգնական Ն. Ի. Նեստեիբերգերը, պաշտպանում էին Պ. Ն. Մալեանտովիչ (Մոսկուայից) և Տ. Ն. Յովհաննիսեան երդուեալ հաւատարմատարները: Երկարատե խորհրդաձուլութիւնից յետոյ պալատը հաստատեց Երևանի նահանգական դատարանի վճիռը—այսինքն՝ արդար ճանաչել նրանց: Վճիռը յայտարարուեց դռնբաց:

— Մինիստրների կոմիտեաը լսելով ներքին գործոց մինիստրի առաջադրութիւնը՝ նշանակել տեղեր ընակուլթիւն հաստատելու այն օտարերկրացիների համար, որոնց հեռացումը Ռուսաստանի սահմաններից չկարողացաւ իրագործուել, որոշեց 1904—1906 տարիների ընթացքում. 1) Եւրոպական Ռուսաստանից, Կովկասից և Միջին-Ասիական երկրներից հեռացուող օտարերկրացիների համար—Արխանգելսկի, Աստրախանի, Վոլոգդայի, Վեաուկայի, Օլոնեցկի, Օրենբուրգի, Պերմի, Տոմսկի, Տոբոլսկի և Ուֆիմի նահանգները. 2) Միբիրեան նահանգներից և ընաշխարհներից (область) հեռացուող օտարերկրացիների համար—Եակուտսկի ընաշխարհը. 3) Լեհական Թա-

գաւորութեան նահանգներից հեռացուող օտարերկացիների համար—Վոլոգդայի նահանգը:

—Ֆինլանդիայի գեներալ-նահանգապետի պաշտօնը Բարձրագոյն հրամանով յանձնուած է իշխան Իւան Միխայլովիչ Օրոլենսկիյին:

—Յուլիսի 8-ին Բարձրագոյն հաստատութիւն են դտել Ֆինլանդիայում 1867 թուականից գործադրուող մամուլի օրէնքների փոխարէն նոր փոփոխուած օրէնքներ, որոնցով տարածուած է Ֆինլանդիայում գրաքննչական ընդհանուր օրէնքները: Այդ նոր որոշումներով՝ 1) պարբերական հրատարակութիւններ, տպարաններ, գրախանութիւններ, գրադարաններ, ընթերցարաններ կայն պահելու վերաբերեալ ֆինլանդացի քաղաքացիների իրաւունքները հաւասարապէս տրուած են նաև բոլոր ռուս հպատակներին. 2) մամուլի գլխաւոր վարչութեան և գեներալ-նահանգապետին տրուած է իրաւունք՝ ա) յանձին պարբերական հրատարակութեան պատասխանատու-խմբագրի յայտնել նախագոյնացում, որ պէտք է լոյս տեսնի հետեւեալ համարի սկզբում, առանց որևէ յաւելումի. բ) պահանջել պատասխանատու-խմբագրի փոփոխում, պայմանով դադարեցնել հրատարակութիւնը, եթէ որոշեալ ժամանակուայ ընթացքում չկատարուի պահանջը. գ) դադարեցնել մինչև ութ ամիս մասնաւոր յայտարարութիւններ տպելը այդ հրատարակութիւններում կամ դրանց հատով վաճառումը. դ) հրատարակութիւնների ժամանակաւոր կամ ընդմիջող դադարեցում. ե) աւելի քան 5 տպագրական թերթ ծաւալով տպագրական երկերը պէտք է ներկայացնուեն գրաքննիչին 3 շաբաթ լոյս տեսնելուց առաջ. զ) գրաքննչի հաւանութեամբ լոյս տեսնող ամեն մի տպագրական երկու օրինակի վրայ պէտք է տպած լինի „Дозволено цензурою, число, мѣсяцъ, годъ и мѣсто“. է) տպագրական արտադրութիւններ ցրիչ-վաճառողները պէտք է տեղական նահանգապետի թոյլտուութիւնը ունենան. բ) դրամատիկական գրուածքների հրապարակային ներկայացում Ֆինլանդիայում թոյլատրուած է մամուլի գլխաւոր վարչութիւնից. թ) արտասահմանից եկած տպագրական երկերի մէջ դատապարտելի կրտորները հանում են կամ սեպնւում. ժ) մամուլի գլխաւոր վարչութեան տրուած է իրաւունք արգելել ներմուծում երկրի մէջ արտասահմանեան այն հրատարակութիւնների, որոնք միշտ արտայայտում են քնասակար ուղղութիւն:

—Закасп. Об.՝ լրագիրը հաղորդում է, որ ֆինլանդների մինիստրի կարգադրութեան համաձայն պետական բանկն այս օրերս այդ լրագրի խմբագիր-հրատարակիչ Կ. Մ. Ֆէօդորովին

տուել է 20,000 ըուբլի օժանդակութիւն, որպէսզի դրանով նա ընդարձակէ իր հրատարակչական գործը:

— Սեպտեմբերի 9-ին Կովկասի դպրոցական շրջանի հոգաբարձուն Թիֆլիզի քաղաքային վարչութեան ուղարկեց ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրից ստացած շրջաբերականը, որով առաջարկուած է ձեռք առնել հետեւեալ միջոցները Միապետի կամքի համաձայն. 1) Բարձրագոյն Անուան ստիպենդիաները յատկացնել ուսուճապոնական պատերազմում ըսպանուած սպանների զաւակներին. 2) նոյն երեխաներին ազատել ուսման վճարից, և դպրոցների ունեցած մասնաւոր միջոցներից տալ նրանց թոշակներ. 3) նրանց յատկացնել մասնաւոր ստեպենդիաներ, եթէ այդ մասին եղած կանոնները հակառակ չեն դրան. 4) դասագրքեր և ուսումնական պիտոյքներ տալ նրանց. 5) գոյութիւն ունեցող օժանդակ ընկերութիւններին և հոգաբարձուներին առաջարկել օգնել այդ երեխաներին իբր կատարումն Բարձրագոյն կամքի. 6) բանակցութեան մտնել ազնուական ներկայացուցիչների հետ, ջանալով, որ ազնուականների պանսիօններում ընդունեն այդ երեխաներին կամ նրանց թոշակ տան. 7) բանակցութեան մտնել քաղաքների և գեմատվօների, նոյնպէս և մասնաւոր դպրոցների տէրերի հետ և իմանալ, թէ հնարաւոր չէ՞ն համարում նրանք իրանց դպրոցներում կրթել այդպիսի մի քանի երեխաներ կամ ձրի, կամ մասնաւոր և կամ պետական գանձարանի տուած օժանդակութեամբ և 8) մեռած սպանների ու զինուորների երեխաների մոտքը միջնակարգ և ստորին դպրոցներում հեշտացնելու համար ընդունել նրանց առանց մրցութեան ենթարկելու, միայն բաւարար թուանշաններով: Ուղարկելով մինիստրի այս շրջաբերականը Թիֆլիզի քաղաքապետին, հոգաբարձուն խնդրում է հաղորդել իրան, թէ ի՞նչ չափով կարող է Թիֆլիզն օգնել ներկայ պատերազմում մեռած անձերի զաւակներին խնամելու գործում: